

הלכות שבת

הלכות ומנהגי תפילת מנחה דשבת קודש

א. יזהר מאוד בתפלת מנחה של שבת, ויתפלל בהתלהבות גדולה ובכונה עצומה שאינה דומה תפלת מנחה של שבת לתפלת מנחה של חול, שבימות החול זמן תפלת המנחה הוא עת שהדינין מתגלין אז, אבל זמן מנחה של שבת נקרא עת רצון, ומתעוררים אז רחמים גמורים.^א

עיונים והארות

ומאירים. עכ"ד. ומו"ר הרש"ש זיע"א בהקדמתו הנפלאה (רחובות הנהר דף ד) האריך לבאר גודל המעלה העצומה של תפלת מנחה של שב"ק יותר מכל התפלות דחול ודשבת עי"ש.

ובתב החיד"א (מורה באצבע, סי' ד אות קסא), יזהר מאוד בתפלת המנחה, כי הוא עת רצון.

ובדרשות חתם סופר (חלק ב-ג, רף שנט) כתב, צריך טעם באמת מאי טעמא לא התפללה (חנה על בנים) עם הציבור בשחרית, אדרבה בשעת מנחה דינין שריא בעלמא. ויתכן שהיה אז ראש השנה בשבת, ושבת במנחה מתעורר רצון עליון כידוע ליודעים, ובקשת בנים צריך התעוררות רצון עליון, דבני חיי ומזוני במזלא תליא, שהוא מזל עליון כידוע.

ובספר בני יששכר (מאמרי השבתות, מאמר ח, אות א) כתב, שמעתי מאת כבוד אדוני מורי ורבי הרה"ק מהרמ"מ זצוק"ל [מרימנוב] הטעם, להיות בריאת העולם בששת ימי בראשית, הנה התחלת הבריאה אור ליום א', שהוא מוצאי

א. ז"ל הזוה"ק (תרומה קנו, א), דודאי לאו צלותא דמנחה דשבת כחול, בגין דהא בחול בשעתא דמנחה תליא דינא בעלמא, ולא איהו עת רצון, אבל בשבת דכל רוגזא אתעדי וכלא אתכליל כחדא.

ובזוה"ק (אדרא רבה נשא קכט). כתב, וז"ל: א"ר שמעון לרבי אלעזר בריה אימתי אתגלייא [מצחא דאיקרי רצון] א"ל בשעתא דצלותא דמנחה דשבתא, א"ל מאי טעמא? א"ל משום דההיא שעתא ביומי דחול תליא דינא לתתא בז"א, ובשבתא אתגלייא מצחא דאיקרי רצון, בההיא שעתא אשתכיך רוגזא ואשתכח רעוא ומתקבלא צלותא הה"ד ואני תפתי לך ה' עת רצון, ועת רצון מעתיק יומין לגלאה מצחא" עכ"ל. ובשעה"כ (דף עה ע"א) כתב, כי בימי החול בשעת המנחה היא עת צרה שכל הדינים מתגלים אז, אבל במנחת שבת נקרא עת רצון כנזכר שם באדרא. ולכן אומרים ואני תפתי, להורות כי אעפ"י שבזמן המנחה היא עת צרה שכל הדינים מתגלים אז, אבל במנחת שבת נקרא עת רצון, כי מתגלה עתיקא קדישא מצח הרצון שלו ועי"כ נכפפים הדינים והגבורות, ואותיות רצון מתהפכות לנוצר ונבקעים

ב. מנהגנו בק"ק חסידים "נהר שלום" מזמן מו"ר המקובל האלקי כמוה"ר מרדכי שרעבי צוק"ל להתפלל תפלת מנחה דיום שב"ק מנחה קטנה². אמנם יש מקובלים שנוהגים להקדים ביום שב"ק תפלת המנחה ולהתפלל מנחה גדולה³.

עיונים והארות

גדולה.
ואף על פי שאמרנו דאין להתפלל לכתחלה מנחה גדולה, עכ"ז בשעת הדחק כגון שרוצה לצאת לדרך או יש לו עסק גדול וחושש שמא יטרד וישכח ויעבור זמן התפלה, אז מותר לכתחלה להתפלל מנחה גדולה שהיא משש שעות ומחצה. וכן ה"ה ביום שבת קודש שרוצה לילך לשמוע הדרשה מן הדרשן שהוא מאריך בדרשה, ואם יתפלל אחר הדרשה לא יהיה לו פנאי לעשות סעודה שלישית בהרוחה, מותר לו להתפלל מנחה גדולה.

הרי לפניך שכתב הרב אם יש הכרח מותר להתפלל מנחה גדולה משמע שאם לאו הטוב ביותר להתפלל מנחה קטנה גם בשבת וכן משמע ממו"ר האול"צ (ח"ב פי"ט תשובה י') שכתב וז"ל: הנה אף שבחול אין להתפלל לכתחילה מנחה גדולה, וכמבואר בשו"ע (סי' רלג סעי' א), מ"מ נראה שבשבת אם נוח לו יותר להתפלל מנחה גדולה, כדי לסעוד סעודה שלישית מוקדם, מותר לו להתפלל מנחה גדולה, וכמו שמצינו לענין הסעודה, שכתב בשו"ע (סי' רפח סעי' ז), שאם הקדימה לאכול עונג הוא לו, יקדים לאכול, ואם האיחור עונג לו, שעדיין לא נתעכלה סעודת הלילה, יאחר. עכ"ל.

ג. עי' לרבנו יהודה פתיא ביין הרקח (אדרא זוטא דף רפ"ח ע"ב אות מ"ג) וז"ל: ביומי החול, מעלות השחר עד חצות היום הוא בחינת חסידים, ומחצות היום ואילך אז מתעוררים הדינים כמבואר

שבת, הנה קודם בריאה עלה ברצונו יתברך שמו לברוא את העולם, הנה הזמן שקודם ליום א' הוא זמן ועת רצון, כמו התחלת הבריאה, אז עלה ברצונו עכ"ז ז"ל.

וב"ב בספר זרע קודש (חוקת, בד"ה עוד במדרש), ולכן בכל שבת במנחה מתעורר כביכול זה הרצון הקדום [שהיה בשעת הבריאה], ולזה אנו מתפללין במנחה [ואני תפילתי לך ה'] "עת רצון", שיתגלה הרצון שהוא להטיב לברואיו בעת הזאת שעת מנחה.

ב. עיין בא"ח (ש"א פר' ויקהל אות ג) שמשמע מדבריו שגם בשבת יותר טוב להתפלל מנחה קטנה, וז"ל: תפלת המנחה תקנו אותה כנגד תמיד של בין הערבים, וזמן תמיד של בין הערבים התחלתו משש שעות ומחצה, דהיינו חצי שעה אחר חצות היום, אך לא היו מקריבין התמיד בזמן זה שהוא משש שעות ומחצה כי אם רק בערב פסח שחל בערב שבת שצריכין להתעסק בקרבן פסח קודם שיכנס השבת, דצלייתו אינה דוחה שבת, והם מוכרחין לשחוט הפסח אחר התמיד ולא קודם, ע"כ מקדימים אותו היום לשחוט התמיד תכף בהתחלת זמנו שנתנה לו תורה שהוא חצי שעה אחת חציות, אבל בשאר ימות השנה לא היו מקריבים התמיד אלא בתשע שעות ומחצה, על כן לכתחלה לא יתפללו מנחה אלא מן תשע שעות ומחצה ולא קודם, וזו הנקראת בלשון חז"ל מנחה קטנה, ובדיעבד אם התפלל משש ומחצה יצא, דהא איכא תמיד בערב פסח שחל בע"ש שקרב משש ומחצה, וזו הנקראת בלשון חז"ל מנחה

- ג. מנהג טוב לטבול ביום שב"ק קודם תפילת המנחה י"ג טבילות כנגד י"ג מידות שבא"א ואחר הטבילה יאמור פסוקי מי אל כמוך ד.
- ד. אומרים למנצח, קרבן התמיד, סדר קטורת, ואשרי ואחריו אומרים ובא לציון וגו' ה.

עיונים והארות

הטעם שכתבנו משם המקובלים וע"פ הזוה"ק והוא מנהג הספרדים בירושלים עכ"ל.

וראיתי לידידנו הגאון כה"ר אבנר עפג'ין שליט"א בספר "דברי שלום" (ח"ו), לחזק דברי נתיבי עם והסכים שיותר טוב להתפלל בשבת מנחה קטנה.

ואנן בדין כמנהג מו"ר הגאון המקובל כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל, שהיה מסביר אפי' שבשבת בתפילת המנחה עת רצון רעוא דרעון ויש שרוצים להקדים כדי להרבות העת רצון, הנה כאשר יתגלה המצח העליון בזמנו הראוי יתן אור גדול, וימתיק הדינים בעצמה אדירה ובאיכות גבוהה מאד ביותר, מאשר אם יעשו המנחה מוקדם ולא בזמנה הראוי לה.

ד. **כ"ב** מורנו הרי"ח הטוב בכתר מלכות (אות קצ"ח). והטעם הוא כיון שעתה מקבלין מוחין מפרצוף א"א ומתגלים י"ג מידות של רחמים.

ה. **בתב** הכלבו (סי' מ) הטעם שאין אומרים ובא לציון בשחר מפני טורח הציבור, שלא יכבד על הזקנים והעוברים והמניקות אם יאחרו כל כך בביהכ"ס ויצומו עד אחרי אמרם כל הסדר. ע"כ.

ועי' עוד בפסקי תשובות (סי' רצב אות א) שהביא עוד טעמים נשגבים שנאמרו על אמירת ובא לציון בעת המנחה דווקא, וקודם קריאת התורה דווקא וז"ל: באבודרהם (סדר ובל"צ בחול) לפי שדורשין בשבת ויו"ט קודם מנחה ורגילות לסיים בפסוקי גאולה וקדושה. ובא"ר (סק"א) בשם מטה משה (סי' תע"ט) בשם הרוקח כיון שלעת ערב

בזוהר חיי שרה (דף קל"ב ע"ב) יעוש"ב. וביום השבת רוצים הדינים להתעורר גם כן בחצות היום כמנהגם בימות החול, ולכן מתגלה אז מצח הרצון כדי לכופם שלא ישלטו. וז"ש דהוא עידן דכל דינין מתערין ומטעם זה אנחנו אומרים במנחת שבת ואני תפילתי וכו' (תהלים סט, יד), כלומר כי כשאני מתפלל מנחה בכל יום אינה עת גילוי המצח הנקרא רצון, אבל במנחת שבת הוא עת רצון שהוא זמן גילוי מצח העליון (עי' רי"מ). וכתב הרב המקובל כה"ר משה דליהון ז"ל: "מכאן נראה שטוב להקדים להתפלל מנחה בשבת משעת מנחה גדולה, שאז מתעוררים הדינים בחול", עכ"ל. ולפי דבריו ז"ל צ"ל שאין המצח מתגלה מצד קדושת היום בלבד כי אם בצירוף תפילת המנחה עמו. וכן נראה משער הכוונות בדרוש מנחת שבת ועי"ע באד"ר דף קל"ו ע"ב אות מא.

ובנתיבי עם (סי' רלג סעי' א) כתב להעיד וז"ל: רוב הספרדים נוהגים בשבת להתפלל מנחה גדולה וטעמם כיון שעיקר סעודתם היא אחר מנחה, שסעודה א' של היום היא סעודה קטנה ולכן מתפללים מנחה קודם מאחר ששבת קובעת נקראת סעודה שלישית, וכן ע"פ הקבלה [הוא כן] כמ"ש הרמז"ל הובאו דבריו בין הרקח על האדרא זוטא עכ"ל.

עוד שם כתב הרב נתיבי עם (סי' רצא סעי' ב) וז"ל: תפלה מנחה זמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו ממש שעות ומחצה: מכאן נראה שרצוי להתפלל מנחה גדולה בכדי לקיים הסעודה ג' בעונתה תיכף בתחילת זמנה דזריזין מקדימין מלבד

ה. זמן עטיפת הציצית בתפילת המנחה הוא אחר קדיש דקדושת "ובא לציון" קודם שיאמרו הש"ץ פסוק ואני תפילתי כדי שיתעטף בציצית בעת רצון¹.

ו. עניין ואני תפילתי שנהגו לאמרו קודם הוצאת ס"ת, כי הנה בימי החול בעת המנחה הוא עת צרה, שכל הדינין מתגלין אז, אבל במנחת שבת נקרא עת רצון כנז' שם באדרת האזינו, ולכן אנו אומרים פסוק ואני תפילתי, להורות כי אע"פ שזמן המנחה בימי החול הם דינים קשים, אמנם עתה בשבת הוא עת רצון רחמים גמורים².

עיונים והארות

שתקבל אור הס"ת כנז', כדי שע"י המשכת האור הזה תוכל אחר כך לקבל הארה העליונה של הס"ת, וכבר נתבאר בתפלת שחרית דחול כי כל קדושת ובא לציון היא בעולם הבריאה שמקבלת הארה מעולם האצילות, ואחר שקבלה קדושת ובא לציון תוכל לקבל אור הס"ת.

ו. **שעה"כ** (דף עד ע"ד ודף עה ע"א) זמן עטיפת הציצית בתפלת המנחה הוא אחר קדיש דקדושת ובא לציון, קודם שיאמרו הש"ץ פסוק "ואני תפילתי", כדי שתתעטף בציצית בעת רצון. והובא דבריו ג"כ בשערי תשובה (סי' רצב ס"ק א).

ז. **שעה"כ** (דף עה ע"א). כתב הטור (סי' רצב), ואומה פסוק ואני תפילתי לך ה' עת רצון והוא על פי המדרש, ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכו, וכתוב בתריה ואני תפילתי לך ה' עת רצון וגו' אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: "רבנו של עולם אין אומה זו כשאר אומות העולם, אומות העולם כששותין ומשתכרין הולכין ופוחזין, ואנו לא כן אלא אף על פי ששתינו, ואני תפילתי לך ה'".

וכתב עוד בשעה"כ (שם) וז"ל: וביאור עת רצון יובן במ"ש באדר' האזינו, כי במצחא דע"ק שהוא א"א אתפשט ביה חד נהורא עילאה דאקרי רצון, ובג"ד אקרי מצח הרצון. והנה עתה במנחת שבת מתגלה ע"ק מצח הרצון שלו, ועי"כ נכפפים

חוזרים פושעים לגהינום לכן הניחוהו למנחה לצון אש של גהינום, ובשם ס' המנהיג (שבת סי' נט) כתב שמדבר בענין גאולה ובזכות שב"ק נגאלים, לכן אומרים אותו במנחה דשבת. ובסדר היום כתב שאומרים אותו במנחה דשבת ויו"ט כדי להוסיף בזמן תוספת קדושה, דבשחר אין צריך דכבר מתפללים מוסף עם כתר. ובתולעת יעקב כתב לעת מנחה מתעוררים הדינים וע"י קדושת ובל"צ מתעוררים הרחמים. ובס' התניא הקדמון (ענין מנחה דשבת) תשעה חודשים קודם הגאולה יהיה עת צרה והיום האחרון יהיה בשבת לעת מנחה שאז תבוא הגאולה.

ובשעה"כ (דף עד ע"ד) כתב בשם רבנו האר"י טעם עפ"י הסוד, וז"ל: ענין קדושת ובא לציון שנהגו לאמרו' אחר אשרי קודם הוצאת ס"ת, הענין הוא זה, כי הנה נת"ל כי בחזרת המוסף בקו"ר עלו זו"ן בב' הכתרים דא"א, ונמצא כי עתה עולה עולם הבריאה במקום שהיה בו בתחלה ז"א עצמו בימי החול, וכונתנו היא להמשיך הארת ס"ת דמנחת שבת שהיא בחי' ג"ר דז"א אשר עד שם עלתה עתה עולם הבריאה, וא"כ הארת ס"ת היא לתועלת עולם הבריאה כי שם עומדת והיא המקבלת הארה זו, ולכן אנו מקדימין קודם הוצאת ס"ת לומר קדושת ובא לציון אשר ענינה הוא המשכת אור אל עולם הבריאה בתחלה טרם

ז. יש לעמוד בשעת אמירת פסוק "ואני תפלתי", כי הוא ענין גדול ונורא ומעורר רחמים ורצון, ויש בו כוונות נוראות. ומנהגנו לאחר שפותחים ההיכל אומר החזן הפסוק, וכל הקהל חוזר אחריו וכן עושים ב' פעמים^ה.

עיונים והארות

אם יש ס"ת אם לאו, וכמו שכתב מו"ר כמוהר"ח פלאג'י בכף החיים (סי' כח אות עב). וכן כתב המושנ"ב (סי' רצב ס"ק ב) וז"ל: ומיהו בשבת נהגו לאמרו אף במקום שאין ס"ת וכן אפילו ביחיד. ועיין עוד בשערי תשובה (ס"ק ב) שהביא בשם מהרח"ו שאין פסוק ואני תפלתי תלוי בס"ת ואפי' המתפלל בביתו ביחיד צריך לאומרו.

ח. **החיד"א** (מחזיק ברכה, סי' רצב סעי' א) וז"ל: ואני תפלתי וכו' נהגו לקום באמירת פסוק זה, והרב (דף סז, א) חקר על זה, והאריך בטעם הדבר, והגאון בנו בהגהה (שם), הביא דברי הזוהר, וסיים, נשמע מזה המאמר הקדוש כי ואני תפלתי הוא ענין גדול ונורא, דהיינו ענין היחוד, ומעורר הרחמים והרצון, על כן ודאי מן הראוי ומן המחוייב הוא לעמוד בו.

וכתב בסידור ר' שבתי (פד, ב), לא יאמר ואני תפלתי עם הקהל, אלא ימותין עד שפותחין הארון ויאמרו... ובסידור השל"ה כתב: "מצאתי כתוב בשם חרדים וז"ל, לפי שבתפלת המנחה של שבת הוא עת רצון, ואז מתקבל כל תפלות ישראל, כמו שכתוב בזוה"ק, על כן יאמר בשבת במנחה בשעת הוצאת הס"ת תפלה זו.

ועיין בפסקי תשובות (סי' רצב אות ב) שכתב, ויש באמירתו ענין גדול ונורא, דהיינו ענין היחוד, ומעורר הרחמים והרצון (כמבואר בזוה"ק תרומה קנ"ו א, נשא קכ"ט א), על כן ודאי מן הראוי ומן המחוייב לעמוד בו. ועל פי המקובלים עיקר אמירתו בשעה שארון הקודש פתוח, שאז איתגליא רצון דלילה ורעוא דרעיון אישתכח, וכל דינין מתכפיין

ונכנעים הדינים והגבור' דמצחא דרוגזא דז"א, וחוזר להיות גם הוא מצח הרצון כמוהו, וסוד גילוי מצח זה הוא כי הנה עד עתה עלו זו"ן בכתר דא"א כנ"ל, ועתה בתפל' מנחה עולה ז"א עד דיקנא עילא' דא"א כמ"ש בע"ה, ועולה באותו הת' הנק' מזלא תמינאה נוצר חסד, והוא סוד הרצון העליון כמבואר אצלנו, כי בחי' החסד העליון המתפשט במצחא דעתיקא הנק' עת רצון הוא עצמו יורד עוד ומתגלה במזל הח' דדיקנא דיליה, ומה שהיה נק' למעלה רצון נקרא עתה נוצר חסד, כי אותיות רצון מתהפכים לאותיות נוצר, והנה עתה אשר הז"א עתיד לעלות עד שם בתפל' המנחה, לכן מתחיל זה הרצון העליון דבמצחא דעתיקא להאיר במצחא דז"א, אשר עתה עולה שם עולם הבריאה כנ"ל. ואז נק' עת רצון כי עת הוא סוד ב' אותיות אחרונות של תיבת דעת כמבואר אצלנו, כי אותיות ע"ת הם בחי' המוחין, והנה הם ד' מוחין כמנין ד' של דעת וזהו ענין עת רצון כי המוחין הם גנוזים תוך המצח כנודע ונעשה עתה עת רצון, ואז ע"י הארה זו הנמשכת לו ממצח עליון דעתיקא נבקעין ג"ר דז"א ואורו' דאבא המכוסים שם מתגלים עתה, אשר ענין זה הוא ענין הס"ת דמנחה דשבת כמ"ש, ולכן מקדימין פ' זה של ואני תפלתי קודם הוצאת ס"ת.

ובסידור הרש"ש כתב כשיאמר ואני תפלתי יכין לאות י' דשקוצי"ת, כי עתה עולה הז"א אל ת"י נימין דדיקנא דא"א, ומה שהיה ז"א מקבל הארת השערות הנז' מרחוק בחול עתה עולה שם ומלבישם, והם עשר אותיות דע"ב. עכ"ל.

עוד צריך לידע כי גם המתפלל בביתו ביחיד יאמר הפסוק "ואני תפלתי" פעמיים, כי אין זה תלוי

ח. בפתחת ההיכל אומרים "ברוך שמיא" וי"א שעיקר תיקון אמירת בריך שמיא הוא לתפילת מנחה של שבת. וטוב לומר ג"כ התפילה שסידר מו"ר הרי"ח הטוב.

עיונים והארות

מבלתי יכולת אפי' לשנות שינת עראי רק את זה ראיתי אגב רהטאי שהשיג בזה על הרב מגן אברהם וז"ל: לא ידעתי למה כתב ביום שבת דוקא ובזהר ויקהל דף ר"ו איתא כד מפקין ס"ת משמע בכל פעם שמוציאין ס"ת לקרות ואף בחול יאמרו כן וכן עמא דבר עכ"ל ואחר זמן נדפס ספר נתיב חיים להגאון בעל קרבן נתנאל וראיתי שהקשה כן על הרב מגן אברהם ע"ש.

ואני בעניי אומר דאין ראיה מספר הזהר הקדוש דהזהר עסוק שם בתפלת שבת כמבואר שם ובדף ר"ה א ומאחר דעסיק ואתי בצלותא דשבתא מה יוכיח הוכח מלשון כד מפקין ס"ת וכו' הא בשבת מייירי ומ"ש הרב מגן אברהם משם כתבי האר"י זצ"ל כן הוא האמת שכך כתב הרב מהר"ו זצ"ל נאמן ביתו בספר הכונות וז"ל: ראיתי למורי ז"ל שהיה נוהג לומר בריך שמיא וכו' כשהיו מוציאין ס"ת מן ההיכל בשבת בשחרית עכ"ל ומוכח דדוקא בשבת היה אומרו רבנו האר"י זצ"ל ולא בחול ותימה על רבנן בתראי הבאים לחלוק על רבנו האר"י ז"ל בפירוש הזהר אשר כל דבריו סו"ד שתו השערה שער השמים ומי שם פה אשר יאמר כי הוא זה כונת הזהר ובפרט אל המקום אשר דיבר בקדשו האר"י זצ"ל אשר נגלו אליו האלהים ודי בזה ומאי דנהיגי המון ישראל לאומרו אף בחול אין להביא ראיה מזה.

אמנם נראה דלא אתא הרב מהר"ו זצ"ל לאפקי מנחת שבת וכזה ראיתי באגרות הרמ"ז ז"ל שנדפס עתה בס' ט"ו דף י"ד ע"ב שכתב דעיקר אמירת בריך שמיא לאומרו במנחת שבת ע"ש ולחכמי המדע הדבר מבואר דעיקר במנחת שבת

ומשתכח ריעותא וחדווא בכולא. ולכן אם כי העולם נוהגים לאומרו מיד אחר הקדיש עוד קודם פתיחת הארון קודש, מהנכון להמתין עד לפתיחת ארון הקודש, או יאמרנו שוב, ובכוונה גדולה.

ט. **מנהג** ק"ק בית אל יכב"ץ לומר "ברוך שמיא" דווקא בשחרית.

וכתב הכה"ח (סי' קל"ד) בענין אמירת בריך שמיא דמארי עלמא וכו' בעת הוצאת ספר תורה משמע בזוהר הקדוש (פרשת ויקהל דף ר"ו ע"א) דזמנו דוקא בשבת ממה שכתב אותו אצל עניני שבת וגם ממה שכתב דמתפתחן תרעי שמייא דרחמין וכו' יעו"ש, וכן כתב בשער הכונות (דף עג ע"ג) דהאר"י ז"ל היה נוהג ונזהר בכל יום שבת בשחרית בעת הוצאת ספר תורה מן ההיכל לומר אותו הנוסח הכתוב בספר הזהר בפרשת ויקהל והוא בריך שמיא דמארי עלמא וכו' עכ"ל, וכן כתב בפרי עץ חיים שם, וכן כתב מגן אברהם (ריש סימן רפב), מחזיק ברכה (שם אות ב). מיהו מהר"י צמח בפרי עץ חיים שם כתב דאינו אסור לאומרו גם בחול בשעת הוצאת ספר תורה יעו"ש, וכן כתב אליה רבה (אות ד) על שם סדר היום יעו"ש, וכן כתב השלמי צבור (דף ריד ע"א) יעו"ש, וכן כתב הפרי מגדים (באשל אברהם אות ו), וכתב דכן המנהג לומר אף בחול יעו"ש. ואם כן כיון דליכא איסורא אם אומרו בחול נהרא נהרא ופשטיה. וסיים הכה"ח והמנהג בינינו לאומרו בשבת שחרית ומנחה, וביום טוב וראש השנה ויום הכפורים שחרית. עכ"ל.

והגאון חיד"א במחזיק ברכה (סי' רפב ס"ק ב') הביא דברי ספר חמד משה הנדפס מחדש

ט. מוציאין ס"ת במנחה ועולין שלשה כנגד שלש ראשונות שהן חב"ד'. ויקרא לפחות עשרה פסוקים מהפרשה של שבוע הבא י"א.

י. אין אומרים קדיש אחר קריאת התורה, לפי שצריך לומר קדיש קודם תפלת העמידה, ואם יאמרו קדיש אחר קריה"ת, אין במה להפסיק בין קדיש זה לקדיש שקודם תפלת

עיונים והארות

לומר בריך שמייה רק בשחרית שבת בלבד ולא במנחת שב"ק ובר"ח.

י. ב"ב הבא"ח (ש"ב פר' חיי שרה אות ג) כי השבעה שעלו בשחרית הם כנגד חג"ת נהי"ם. וכתבתי בסה"ק מקבציאל כמו שהזהיר רבנו האריז"ל שישתדל האדם לעלות ששי בשחרית מפני שהששי הוא מעולה יותר שהוא בחינת היסוד, (כן ישתדל לעלות במנחה שלישי שהוא בדעת, שגם זה יועיל לתיקון היסוד וכאשר תבין מן הרמז שלהם).

יא. שו"ע (סי' רצב סעי' א), "ומוציאין ס"ת וקורין ג' אנשים י' פסוקים מפרשה הבאה". ובגמ' בבא קמא (פב.) איתא: עשרה תקנות תיקן עזרא... שיהו קוראין במנחה בשבת משום יושבי קרנות. ופרש"י (בד"ה קרנות), יושבי חנויות כל ימות החול עוסקין בסחורה, ואין קורין בשני ובחמישי, תקון בגיניהו קריאה יתירה.

והרא"ש בפירושו על התורה (בשלח, פסוק כג) כתב עוד טעם: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים, אין מים אלא תורה, ולכן עזרא תיקן לקרוא בשבת, ובשני ובחמישי בתורה, שלא יהיו שלושה ימים בלא תורה (ב"ק פב.), ולמה תיקן לקרוא במנחה בשבת, שלא יהיה בין כהנים ולויים וישראל מריבה, שלא היו שוים כהנים ולויים עם ישראל, שישאל קורין חמשה בשבת שחרית, ובשני ובחמישי שנים, הרי שבעה, וכהנים ולויים הם ו' ד' בחול, וב' בשבת, ויהיה מריבה שהם קורין בתורה פחות מישראל, לכך תיקנו מנחה בשבת ואז הם שמונה" [ויהיו כולן שווין לטובה].

וזה השמיענו הרב מהרח"ו זצ"ל דרבנו האר"י זצ"ל היה אומרו בשחרית שבת וכדמשמע בזהר ודו"ק. עכ"ל החיד"א.

וב"ב בשערי תשובה (סי' רצב, אות א): "יש לומר בריך שמייה" בהוצאת ספר תורה, ואדרבה אז הוא עיקר זמן האמירה, אלא שהאר"י היה אומרו אף בשחרית, והאומרו גם בחול לא הפסיד.

והבא"ח (ש"ב פר' תולדות אות טו) כתב וצריך כל אדם לומר בריך שמייה דמארי עלמא בעת הוצאת ס"ת מן ההיכל, בין בשבת בין ביום טוב בין ביוה"כ, ובכסא אליהו כתוב שיאמר אותו גם בר"ח, מפני שגם בר"ח אומרים כתר בקדושת מוסף, ולכן מצי למימר נוסח הנז' בריך כתרך ואתרך, משא"כ בחול אין טעם לאומרו.

ודעת מו"ר מופת הדור דצריך לאומרו בין בשבת ובין ביו"ט בין בשחרית ובין במנחה והאומרו בחול יש לו ע"מ לסמוך וכמ"ש בהליכות עולם (ח"ג פר' תולדות הלכה ו) וז"ל: בעת פתיחת ההיכל בין בשחרית של שבת בין במנחה, צריך לומר הנוסח בריך שמייה וכו', שנוצר בזוהר (פרשת ויקהל דף רו ע"א), וגם בראש חודש טוב לאומרו בעת פתיחת ההיכל (במקום הנוסח יהי רצון וכו', שמייחסים אותו לבעל חמדת ימים). והאומרים אותו גם בחול בשני ובחמישי, יש להם על מה שיסמוכו.

ומנהג ישיבתנו הקדושה ק"ק חסידים "נהר שלום" מזמן מו"ר הגאון הגדול המקובל האלהי כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל לומר בריך שמייה" אך ורק ביום שב"ק בשחרית ובמנחה, ולא אומרים בר"ח, אפי' שמנהג ק"ק חסידים בית אל

העמידה י'. ובכל אופן כבר פשט המנהג לומר מזמור שיר ליום השבת י'.

יא. אחר החזרת הס"ת להיכל אומרים חצי קדיש, ומתפללים תפלת לחש שבע ברכות, ג' ראשונות, וג' אחרונות, וקדושת היום באמצע, והוא תפלת "אתה אחד וכו', וחותרם מקדש השבת י'.

עיונים והארות

ירושלים ושאר ארצות החיים טוב"ב.

יד. בטור (סי' רצב) כתב: וקדושת היום באמצע, 'אתה אחד' ויש בו נ"ה תיבות, כמו שיש בפרשת 'זכור את יום השבת לקדשו', עד 'ויקדשהו'. (שמות כ, ח, יא).

וכתב עוד בטור (שם): "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, איתא במדרש שלשה מעידין זה על זה, הקב"ה וישראל ושבת, הקב"ה וישראל, מעידין על השבת שהוא יום מנוחה. ישראל ושבת, מעידין על הקב"ה שהוא אחד. הקב"ה ושבת מעידין על ישראל שהן יחידין באומות. ועל פי זה נתקן "אתה אחד".

כתב במחזור ויטרי (סימן קלט) ארבע שבתות מיוסדות בתפילות, אתה קדשת שבת בראשית, ישמח משה מתן תורה, תכנת שבת במורה, אתה אחד לעתיד לבא, ישראל גוי אחד - חשובים כאחד לייחד ואין הגופים מחולקים, ולפי שהאבות שמרו שבת כי קיים אאע"ה אפילו עירובי תבשילין, ויצחק כתיב אשר יצוה את בניו, ואת ביתו - זה יעקב, ונאמרה גילה באברהם גיל יגיל אבי צדיק, רינה ביצחק רננו צדיקים בה' וכשנעקד ראה שמים פתוחים ואמר שירה, יעקב ובניו ינוחו בו ויוחן את פני העיר. נכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומים מבעוד יום (ב"ר עט, ו). ועוד אברהם יגל כמה יש לאברהם ויצחק להגיל על יעקב שיצא מחלציהם, ובאברהם גיל על שם גיל יגיל אבי צדיק,

וכתב בסדר היום (תפלת מנחה) ואע"פ שהשבוע עדיין לא באה, תקנו לקרא בפרשה הבאה כדי להקדים ולהודיע לעם ענין הפרשה, ויעסוק כל אחד בה כפי דרכו.

יב. מנ"א (סי' רצב ס"ק ב), כתב בליקוטי פרד"ס שקדיש שלפני י"ח קאי אקריאה, ואע"פ שמפסיקין בין הקריאה לקדיש עד שיגלול ספר תורה, לא חשיב הפסק דסימא אריכתא היא. וביאור הדברים כתב במחצית השקל: "דאחר ובא לציון אומרים קדיש, ואחר הקריאה קודם תפלת י"ח אומרים גם כן קדיש, ואם כן אם נאמר הקדיש על הבימה אחרי הקריאה, איך יאמר שוב קדיש קודם תפלת י"ח, הא אין ענין מפסיק בין שני הקדישים, בשלמא בשחרית איכא הפסק בין ב' הקדישים, אשרי שאומרים אחר קדיש שעל הקריאה, אבל במנחה שכבר אמרו אשרי קודם הקריאה, ואין אומר ואין דברים אחרי הקריאה.

יג. כ"ב הבא"ח (ש"ב פר' חיי שרה אות ד) וז"ל: אין אומרים קדיש אחר קריאת ס"ת במנחת שבת, יען כי במנחת שבת אין מפסיקין באשרי בין קריאת ס"ת ובין קדיש דקודם העמידה, לכן מהני קדיש דעמידה לזה ג"כ, וכנז' בלבוש, ועיין ב"ד של שלמה ז"ל סי' א-ג יע"ש. ופה בגדאד נוהגים לומר מזמור שיר ליום השבת אחר קריאת ס"ת, ואומרים קדיש ומתפללים עמידה, וכן המנהג בעה"ק

יב. צריך להזהר בתפילת המנחה דשבת קודש הרבה, שיש בה עליות גדולות למעלה והעולמות עולין עד הכתר, והיא תכלית העליה שיש^{טו}.

יג. אע"פ שיש סידורים שכתוב בהם "ומי כעמך ישראל" העיקר צריך לומר כעמך ישראל^{טז}.

עיונים והארות

נשמה, ובתפלות שב"ק חוזרים ומעלים את כולם אל החכמה בחינת חיה, ואילו במנחת שבת מעלים אותם למעלה הכי גדולה שהיא בכתר בחינת יחידה והרי נשלמו ונתקנו לגמרי ע"כ.

טז. הנה שני פסוקים הם, בנביאים (שמואל ב ז, כג) כתוב "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם" ע"כ. ובכתובים (דה"א יז, כא) כתוב "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלך אלהים לפדות לו עם" ע"כ.

ובשעה"כ (דף עה ע"ג) כשביאר נוסח התפילה הזכיר ומי כעמך ישראל וכמו כן איתא בשער מאמרי רשב"י (בראשית) ובפע"ח (שער יח פרק כג).

וכתב הבא"ח (שם אות ה) וז"ל: ואף על פי שיש סידורים שכתוב בהם ומי כעמך ישראל, העיקר צריך לומר כעמך ישראל, וכמ"ש בשלמי חגיגה בשם מהר"י צמ"ח בנגיד ומצוה, וכן הוא בסידור רבנו הרש"ש ז"ל הנמצא אתנו ומלשון שער הכונות שהזכיר כעמך ישראל, אין מזה הוכחה כלל, ואמרת בס"ד דגרסא של כישראל היא נכונה יותר, יען כי בשמואל ב' סי' ז' כתיב כישראל, ובדברי הימים סי' י"ז כתיב ישראל, לכן נראה דשפיר כתב מהר"י צמ"ח ז"ל דצ"ל כישראל משום דזהו פסוק דנביאים. וכיוצא בזה מצינו באמירת מגדול ישועות מלכו בבהמ"ז, דבשבת אומרים מגדול, כמ"ש בנביאים, ובחול מגדיל כמ"ש בכתובים.

ביצחק רינה ע"ש ירננו על משכבותם וחרב פיפיות בידם ונדרש על אברהם ויצחק שהלכו לעקידה והלך יצחק ברנון שני תחומי שבת, יעקב קבע תחום שבת וירש הארץ שלא במידה (עי' שבת קיח:) לכן תלה מנוחה וקיום שבת ביעקב עכ"ד.

וכתב בשעה"כ (דף עה ע"ג) כי בהיות והעולמות ניזונים במנחת שבת מי"ג תיקוני דיקנא שמספרם "אחד" לכן אמר אתה אחד, ובהיות שעולה התפארת יחד עם החכמה והבינה אל הכתר הנקרא אחד, לכן אמר אתה אחד כנגד החכמה, ושמן אחד כנגד הבינה, ומי כעמך ישראל גוי אחד נגד התפארת הנקרא ישראל, גוי אחד בארץ כנגד המלכות הנקראת ארץ.

טז. כן כתב מהרח"ו בשעה"כ (דף עה ע"ב) שהעולמות עולים במנחת שבת עד הכתר, ובלחש עולה התפארת לתיקון הי"ג מתיקוני דיקנא שנקרא "ונקה", ובחזרת הש"צ דמנחה עולים לתיקון השמיני הנקרא "נוצר חסד" וכנודע שכל העולמות מאירים ומושפעים משני תיקונים אלה. וכתב עוד (שם ע"ג) שעלייתם עתה היא תכלית העליות שיש. עד שהתפארת עולה אל מקום הכתר, והמלכות אל מקום החכמה, ועולם הבריאה אל בינה דאצילות, והיצירה אל התפארת, והעשיה אל מלכות דאצילות.

וכן ביאר הרש"ש בהקדמה (רחובות הנהר דף ד) כי בכל תפלה בימי החול אנחנו מתקנים ומעלים תפארת ומלכות אל הבינה שהיא בחינת

יד. מה שאומרים בעמידה יכירו בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם, צריך לכון בתיבת "מאתך" מאת ר', שהוא כתר, כי במנחת שבת נמשכת הארה מן הכתר, לכן אנחנו אומרים עתה יכירו בניך שהם ישראל, וידעו כי מאת ר' שהיא הכתר, משם נמשכת להם מנוחתם עתה בשעה זו".

טו. באמרו "ועל מנוחתם יקדישו את שמך" יכוין למסור נפשו על קידוש השם, ויש סוד גדול בדבר זה, כי יש צורך גדול עתה במסירות נפש על קידוש השם י".

טז. חסידי בית א-ל יכב"ץ שבעיה"ק ירושלים ת"ו ההולכים ע"פ דברי האר"י ז"ל, נוהגים לומר בערבית וינוחו בה, וביום בו. ואפילו במנחה, אומרים וינוחו בו ולא בס"ט.

יז. ענין הקדושה של חזרת תפילת מנחה דשבת יש בה סוד גדול, כי עתה הקדושה הזו נמשכת ממקום עליון וגבוה מאד, על כן צריך להזהר מאד בכוונתה".

יח. ענין ג"פ צדקתך, לפי הפשט אומרים אותם במנחת שבת כנגד שלשה צדיקים יוסף הצדיק ע"ה, ומרע"ה, ודוד המע"ה שנפטרו בשבת, אך הטעם העיקרי ע"פ הסוד הוא,

עיונים והארות

יט. כ"ב השמן ששון בס' פתח עינים בסדר מנחת שבת יעו"ש (כה"ח סי' רס"ח אות ב) משם מור וקציעה (סי' רסח) וז"ל: במג"א (ס"ק ג) כתב מנהג לומר וכו' ובמנחה וינוחו בס', אין כך בכתבי אר"י, אלא אין הפרש בכך בשתי תפילות של יום, שאומרים בהם וינוחו בו בשוה. ובסידור הרש"ש איתא במנחה "וינוחו בו" וכ"כ נכדו הרב שלום משה חי גאגין ז"ל בספר אוהל מועד (יריעות האוהל דף פח ע"ב) שהיה אומר במנחה וינוחו בו. וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שבת א הלכות תפלת ערבית של שבת הלכה ח). וכן מנהג ישיבתנו "נהר שלום" תכב"ץ לומר "וינוחו בו" אף במנחה.

כ. בא"ח (שם אות ח) וז"ל: ענין הקדושה של חזרת תפלת מנחה דשבת, יש בה סוד גדול, כי עתה הקדושה הזאת נמשכת ממקום עליון וגבוה מאד, וכמ"ש רז"ל בשער הכוונות, על כן צריך להזהר בה מאד בכוונתה. עכ"ל.

יז. וכמפורש בדברי רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף עה ע"ג) וז"ל "והנה ישראל בצאתם ממצרים אמרו היש ה' בקרבנו אם אין וביאר באדרת נשא וכו' ואמר כי עתה בודאי יכירו בניך שהם ישראל וידעו כי מאתך היא מנוחתם, ומילת מאתן היא מאת ר' והוא הכתר משם נמשך להם מנוחתם עתה בשעה זו. עכ"ד. והבא"ח (שם אות ו) כתב וז"ל, צריך לכון בתיבת מאתך מאת ר' שהוא כתר מנוחתם, כי במנחת שבת נמשכת הארה מן הכתר" עכ"ד.

יח. כמבואר בשער הכוונות וז"ל: כי לצורך העלאת ספירת המלכות יחד עמנו אל החכמה לייחד העולמות שם, צריך להעלות מיין נוקבין שהוא אתערותא דלתתא, וזה לא יתכן אלא ע"י מסירת נפשנו על קידוש השם, כי החכמה נקראת קודש. ולכן צריך שתכוין במילות אלו אל הכוונה הזאת למסור נפשך על קדושת ה' ולהעלות שם מ"ך ע"כ.

כי צריכין אנחנו עתה לעורר ע"י נשמות שלשת הצדיקים הנז' תיקון גדול הצריך לעת עתה במנחת שבת יא.

יט. ודע כי סדרן הם כמנהג ספרד "צדקתך כהררי אל" (וכו') וצדקתך אלהים עד מרום, צדקתך צדק שלא כמנהג בני איטליא שמהפכים אותם למפרע מומטה למעלה יב.

כ. יש לומר "צדקתך" מעומד לפי שהוא במקום צידוק הדין יג. ובכוונה גדולה יד.

עיונים והארות

כב. שעה"כ (דף עה ע"ד). ובזה"ק (תרומה קנו). כתב ג"כ הסדר כנזכר וז"ל בקצרה "חד איהו דיוסף זכאה קדים לכל הני, ודא איהו צדקתך כהררי אל דא יוסף דאיהו בלחודוי כהררי אל ככולהו טורין עילאין, וחד משה נביאה מהימנא ודא איהו דכתיב וצדקתך אלהים בגין דאיהו נטיל לכל סטרין ימינא ושמאלא, וחד איהו דוד מלכא ודא איהו דכתיב צדקתך צדק לעולם דא דוד מלכא לעולם" ע"כ. ועיי"ע בדברי רבנו החיד"א (ברכ"י סי' תפה ס"ק ד).

כג. כ"ב הא"ר (סי' רצב אות יז) כתב בספר תניא (סי' כ) מנהיגינו לאמרו מעומד לפי שהוא במקום צדוק הדין. כאדם העומד לפני הדיין ומקבל עליו את הדין.

כד. כ"ב החיד"א במורה באצבע (סי' ד אות קסא) כיון מאד באמירת צדקתך צדק.

כא. ואם חל שבת בר"ח אין צריכה המלכות אל עליית שלשת הצדיקים הנז' שיהיו מעלים עמה, ולכן אין אומרים צו"צ הנז' בשבת שחל בר"ח, וכנז' בדברי רבנו האריז"ל בשעה"כ, והמנהג פשוט דגם כשחל שבת ביו"ט וחנוכה ושאר ימים שאין אומרים בהם תחינה, או שהם חלים ביום ראשון, גם אז אין אומרים צו"צ ביום שבת. וכתב לי הרה"ג מהר"א מני נר"ו שמצא בכת"י של הרב יר"א ז"ל וזל"ש: מנהג קדום בבית א-ל יכב"ץ לכיון כל הכוונות בלב בין החזרה לקדיש, וכן הוא באמירת צו"ץ, מכוונים שום כוונה בין החזרה לקדיש עכ"ל הרב היר"א ז"ל (בא"ח שם אות ט'). ובישיבת רחובות הנהר נהגו לכיון אף בר"ח במחשבה לבד, ובלתי עליית נשמת הצדיקים הנז' רק היחוד ההוא (הגהת סידור הרש"ש זיע"א ח"ה דקי"ג ע"א).